

לעילוי נשמת

אאמו"ר הגאון רבי דב בן רבי זלמן זללה"ה

נלב"ע כב שבט תשפ"ד

אמי מורתי הצדקנית מרת שיינא בת רבי ישראל שלום ע"ה

נלב"ע יד סיון תשע"א

פרשות אחר"ק תשפ"ה
שנה י"ד

גליון תקצ"ה - 595

דברי ישר

לקוטים, מוסרים ופרפראות בפשט ובדרש

בפרשת השבוע ובענייני דיומא

בעריכת ישראל שלום דבורץ

סגן דברי ישר

בִּינַת יִשְׂרָאֵל

קִדְשִׁים

אַחֲרֵי מוֹת

כיבוד החכמים מביא ליראת שמים

אל תפנו אל האבת ואל
הידענים אל תבקשו לטמאה
בהם

מפני שיבה תקום והדרת פני
זקן ונראת מא-להיה

האלשיך הקד' מבאר סמיכות הכתובים כך,
אם יאמר האדם ומה אעשה, כי גם שהקב"ה
מלא כל הארץ כבודו יתברך, אבל אם יסתיר
פניו ולא יעניי בקראי אליו, כי לא נביא אנכי
ובמה נחשב אני בעיניו, ואיך אדע אם טוב אני
בעיניו אם אין, כי לעשות רצונו חפצתי ואין
מי שיגלה את אזני לדעת מה עלי לעשות כדי
להיות רצוי לפניו, על כן מתוך דאגה לדבר זה
אבחר דרכי לדרוש אל האובות ולנחש ולעונן,
וכך אולי אדע מה לעשות.

על כן אמרה התורה וציוותה מפני שיבה
תקום והדרת פני זקן, וכאשר תחשיב ותכבד
את הזקנים הם החכמים, אזי הם אותם בדרך
טובה, והתוצאה תהיה ונראת מא-להיה, כי
תלך בעצתם.

**החיד"א בנחל קדומים מביא שהרב עיר
וקדיש בספר החרדים כתב מאמרז"ל שהרגיל
לקום מפני שיבה זוכה ליראת ה', דזהו מה
שכתוב בפסוק אם מפני שיבה תקום והדרת
פני זקן תזכה לנראת מא-להיה.**

עצה [סגולה] לפרנסה

אל תפנו אל האבת ואל
הידענים אל תבקשו לטמאה
בהם

מפני שיבה תקום והדרת פני
זקן ונראת מא-להיה

כתב הנצי"ב בהעמק דבר כי לאחר
שהזהירה התורה שלא להיות משוקע
בטומאת אוב כדי שלא ישאלו ענייניהם באוב
על ידי זה, אמרה תורה מול זה מפני שיבה
תקום והדרת פני זקן, ועל ידי כבוד והידור
הזקנים שהם החכמים יהיה לעם תועלת
ממנו לתפילה, וכמו שאמרו בגמרא (ב"ב
קטז.) 'מי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם'.

כרת או גלות או שניהם?

ולא תקיא הארץ אתכם
בטמאכם אתה פאשר קאה
את הגוי אשר לפניכם.

כי כל אשר יעשה מפל
התועבת האלה ונקרתו
הנפשות העולות מקרב עמם.

יש במשמעות הפסוקים שני פירושים.
אחד, שהארץ לא תקיא את החוטאים,
אלא שיכרתו, והשני שהיא לא תקיא
כדרך שהקיא את הגויים שהיו כאן,
אלא באופן יותר חמור.

הנצי"ב בהעמק דבר מיישב את שני
הפירושים.

כאשר החוטאים הם יחידים, לא תקיאם
הארץ אלא יכרתו מקרב עמם, והביא
לשון הברייתא בתורת כהנים שדרשו
ונקרתו הנפשות העולות מקרב עמם - אבל
עמם שלם, היינו שרק החוטאים יכרתו.
אבל כאשר כולם חוטאים אזי תקיא
הארץ אותם.

הגר"א באדרת אליהו, כתב **ולא תקיא
הארץ וכו'** מכאן שחייבים גלות על ידי
הדברים האלה.

ודבריו מכוונים למה שאמרו בגמרא (שבת
לג.) בעוון גילוי עריות ועבודת כוכבים
והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא
לעולם, ומגלין אותם ובאים אחרים
ויושבים במקומם.

ולכאורה נ"ל ממה שכתב הגר"א לפרש
הפסוק באופן זה והרי זו גמרא מפורשת,
נראה דמפרש שזהו עונש נוסף על הכרת
ולא חילק בין יחידים לכלל.

העונש על התועבות

ולא תקיא הארץ אתכם
בטמאכם אתה פאשר קאה
את הגוי אשר לפניכם.

כי כל אשר יעשה מפל
התועבת האלה ונקרתו
הנפשות העולות מקרב עמם.

פרשו הראשונים [חזקוני, פענח רזא,
מושב זקנים ועוד] כי נאמרה כאן אזהרה
גדולה לישראל, אל תדמו בנפשכם
שעונשכם על תועבות יהיה רק שתקיא
אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם,
עונש גלות בלבד, אלא שבנוסף לזה
מעותדים המתעבים לעונשים רבים
וגדולים אחרים מלבד הקיאה.

ועל דרך זה שהאזהרה הזאת היא
לחומרא פרשו רוב הראשונים, ובמנחת
**יהודה לרבי יהודה בן אלעזר מבעלי
התוספות** לאחר שכתב הפרוש הנ"ל,
הוסיף לפרש באופן שהוא לכאורה
לקולא, וזה מלשונו: ולפי הנראה כך
פתרונו, ולא תקיא וכו' ולמה לא תקיא?
לפי שכל אשר יעשה מכל התועבות האלו
ונכרתו הנפשות ודי לכם בעונש זה. [וראה
להלן מה שפירש בזה הנצי"ב לחלק בין
חוטאים יחידים לכלל].

בפרוש המיוחס להרא"ש כתב: פי' ולא
תקיא הארץ אתכם - בנחת ובענין טוב
כמו הגויים אשר טמאו אותה, אדרבה
בענין רע מהם.
למה? כי אתם נכנסים במסורת הברית,
ואם ח"ו טמאו הארץ יש להפרע מכם
כפלי כפלים.

גם מה שאמרו במסכת תענית (י). שכאשר נעצרים הגשמים היחידים - שהם התלמידי חכמים חוזרין ומתעניין, ורואים מזה שתפילת תלמיד חכם מסוגלת להתקבל.

ואם כן, אומר רבינו, למדנו ממקרא זה עצה לפרנסה, שתפילתם של התלמידי חכמים מועילה לעצירת גשמים ועל ידי הגשמים מתברכת הפרנסה.

גם ללא המימרות של תועלת תפילות החכמים, המציאות בה מכבדים תלמידי חכמים היא סגולה לברכת הארץ, על פי מה שביאר בפרשת משפטים על הפסוק א-להים לא תקלל שבזיון תלמידי חכמים מביא רע לעולם, כך להיפך כאן כשמכבדים תלמידי חכמים מביא ברכה לארץ.

[א"ה, וכמדומני שעצה זו קצת נשכחה בזמננו]

לתת את מקומו לזקן

מִפְנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָתָּ פְּנֵי זָקֵן

החיד"א בנחל קדומים הביא שרבינו אפרים ז"ל ביאר הכתוב כך: מִפְנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם - כלומר כשתראה אדם זקן מאד עומד והוא מיצר מאד בעמידתו ואתה יושב, תקום ותושיבהו במקומו.

וְהִדְרָתָּ פְּנֵי זָקֵן - שאם אינו זקן כל כך, תהדר אותו ותאמר לו אם תרצה לשבת במקומו.

לא לחשות בביזוי תלמיד חכם

מִפְנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָתָּ

פְּנֵי זָקֵן וְיִרְאָתָּ מֵאֵל-לִהְיֶה

מפני שכתוב זה מצווה אותנו לכבד התלמידי חכמים הביא כאן המשך חכמה את מאמרז"ל במסכת מכות (כד). שאסור לאדם לאטום אזנו ולעשות כאינו שומע ביזוי תלמיד חכם ומחויב למחות על כבוד הת"ח והעושה כן נענש כמו שמצינו אצל רבי אלעזר ברבי שמעון, וביאר שם הריב"ן שהגמרא מתכוונת למעשה שהיה עמו שיצאה תולעת מאזנו לאחר מותו ואמר לאשתו כי היה זה בגלל ששמע פעם אחת בזילותא של תלמיד חכם ולא מחה ולכן נענש בתולעת מאזנו.

ומבאר המשך חכמה מדוע היה ענשו של רבי אלעזר כל כך חמור, כי היה הוא בעצמו חכם ובודאי בכל פעם שהיה זילותא על תלמיד חכם היה אוזר כגבר חלציו ומוחה בכל כוחו, ופעם אחת אירע ששמע זילותא ולא מחה ויצא מזה שאמרו 'אם רבי אלעזר שמע ולא מחה, מסתמא הדברים נכונים ורבי אלעזר יודע עליו עוד דברים גרועים ממה שאמרו'.

וזה מה שהגמרא שם במכות באה ללמדנו, כי התלמיד חכם היותר מפורסם עליו מוטל למחות ביתר שאת וביתר עז על ביזוי תלמידי חכמים ואם לא עושה כן הרי הוא נכנס בגדר של מתכבד בקלון חבירו, ומדגיש רבינו שכתב זה על רקע הזילותא של ת"ח שהיה בתקופתו בין הת"ח, ומה נענה אנן אבתריה? ה' ישמרנו ויצילנו.

על ידי הכרת תקיאת הארץ את החוטאים

וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֹתָהּ פְּאֻשָּׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם.

כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנַּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם.

אומר החתם סופר, לכאורה יש הבדל בין יושבי הארץ הכנעניים לבין בני ישראל, לכנענים לא היתה שייכות לארץ ישראל, לא להם היא ניתנה וגם מה שישבו בה היה לשמרה לבני ישראל עד שיגיע זמנם לירש את הארץ, ולכן אפשר להבין מדוע כשהתמלאה סאתם הקיאה אותם הארץ, אבל ישראל שיש להם שייכות בארץ הכיזד שייך שהארץ תקיאת אותם.

אומרת התורה, אל תחשבו שעל ידי סיבה זו תוכלו לעשות בארץ חטאים ותועבות והיא לא תקיאת אתכם, אלא כל אשר יעשה התועבות יכרת, וכיון שנכרת מאור העליון על ידי כך תקיאת הארץ אותם.

שינוי העונש אם החטא מגיע מהנפש או מהגוף

וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֹתָהּ פְּאֻשָּׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם.

כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנַּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם.

הקאה, אחרי שהוקאה, לא תחזור ותאכל, כי תמאס לגמרי, וכבר אמר החכם על שפלות הכלב, כי הוא שב על קיאו.

על פי יסוד זה כתב בלוח ארז לבאר העונש האמור כאן.

וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֹתָהּ פְּאֻשָּׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם - גם כשתגלו מן הארץ אם תחטאו, לא היה זה כהקאה שאינה חוזרת, אלא כשתשובו בתשובה תוכלו לשוב אליה.

וכל זה בגלל היות החטא מצד הגוף ולא מצד הנפש, אבל אם החטאים יהיו מצד הנפש אזי וְנִכְרְתוּ הַנַּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם, כריתה שאין ממנה חזרה.

אבל מי שחוטא בגלל שגופו לא הצליח להתגבר על תאוותיו, אבל מצד הנפש והנשמה שבו אינו רוצה בזה, יענש כאמור, אבל הוא לא יכרת ללא חזרה.

עונש גשמי ועונש רוחני

המלבי"ם בספרו ארצות השלום דרוש ה' קצוי ארץ בסוד"ה ברצות מבאר כי עונש הגלות הוא עונש גשמי ועונש הכרת הוא עונש רוחני.

יושבי הארץ הכנעניים לעומק שפלותם אשר לא שייך להענישם עונש רוחני כי נפשם כרוח הבהמה תרד, נענשו שקאה אותם הארץ, אבל בני ישראל לגודל מעלתם, שייך בהם גם עונש רוחני וזהו הכרת.

אך ראיתי ברבי יוסף בכור שור שבאר הפסוק כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ - אפילו גויים.

הלקאה בכפליים

וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֹתָהּ פְּאֻשָּׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם.

כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנַּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם.

כתב הצרור המור: ולפי שאולי יאמרו אע"פ שנחטא באלה התועבות אין אנו מתיראין, כי סוף סוף יתארך הדבר והעונש עד שנתמלאה הסאה, כמו שעשו ליושבי הארץ שנאמר בהם, כִּי לֹא שָׁלַם עֹן הָאֲמָרִי עַד הִנֵּה (בראשית טו, טז), וכן אולי יאמרו ג"כ אע"פ שנחטא, המועטים יהיו החוטאים ולא נירא, כי לא יענישו אותנו אלא עם הרבים, ואז רע של רבים שמחה הוא, לזה אמר אינו כן, ובהבטחה זו לא תחטאו ולא תעשו ככל התועבות אשר עשו אנשי הארץ.

כי יש לכם לידע, כי לא תקיאת הארץ אתכם פְּאֻשָּׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם, כולם ביחד, אלא כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנַּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם, ואח"כ כשיבא עונש הרבים גם כן יענשו.

ועל זה אמר הנביא כִּי לִקְחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים (ישעיה' מ, ב), עונש היחידים ועונש המרובים.

וכן לא תחשבו לומר כי אם יחידים חטאו שלא יענישום עד שיענישו הרבים, כי זה שקר, כי כל אשר יעשה מכל התועבות ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם, ועמם שלום, כמוזכר בדבריהם ז"ל.